

“BOSHLANG‘ICH TA'LIMDA ONA TILINI O‘QITISH METODIKASI VA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH”

To‘raboyeva Mahliyo

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Yusupova Umida

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 306-guruh talabasi

e-pochta: yusupovaumida267@gmail.com

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘limda ona tilini o‘qitish metodikasining ilmiy-nazariy asoslari, uning pedagogik va psixologik jihatlari hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash masalalari yoritilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, savodxonligini oshirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va didaktik o‘yinlarning ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada ona tili darslarini samarali tashkil etish yo‘llari va ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar asoslab berilgan.*

KALIT SO‘Z: *boshlang‘ich ta‘lim, ona tili, o‘qitish metodikasi, pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, nutq rivoji, savodxonlik, kommunikativ kompetensiya, didaktik o‘yinlar, AKT, ta‘lim samaradorligi, mustaqil fikrlash*

ANNOTATION: *This article covers the scientific and theoretical foundations of the methodology of teaching the native language in primary education, its pedagogical and psychological aspects, and the issues of using modern pedagogical technologies. It also analyzes the importance of interactive methods, information and communication technologies, and didactic games in developing students' oral and written speech, improving literacy, and forming independent thinking skills. The article substantiates the ways of effectively organizing native language lessons and methodological approaches that serve to improve the quality of education.*

KEYWORDS: *primary education, native language, teaching methodology, pedagogical technologies, interactive methods, speech development, literacy, communicative competence, didactic games, ICT, educational effectiveness, independent thinking*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье рассматриваются научно-теоретические основы методики преподавания родного языка в начальной школе, её педагогические и психологические аспекты, а также вопросы использования современных педагогических технологий. Анализируется также значение интерактивных методов, информационно-коммуникационных технологий и дидактических игр в развитии устной и письменной речи учащихся, повышении грамотности и формировании навыков самостоятельного мышления. В статье обосновываются способы*

эффективной организации уроков родного языка и методические подходы, способствующие повышению качества образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: начальное образование, родной язык, методика преподавания, педагогические технологии, интерактивные методы, развитие речи, грамотность, коммуникативная компетентность, дидактические игры, ИКТ, эффективность образования, самостоятельное мышление

KIRISH: Boshlang'ich ta'lim tizimida ona tilini o'qitish metodikasi pedagogika va tilshunoslik kesishgan nuqtada shakllangan muhim ilmiy yo'nalish hisoblanadi. Mazkur yo'nalish o'quvchilarning savodxonligini shakllantirish, ularning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, tafakkurini kengaytirish hamda milliy madaniy qadriyatlarni ongiga singdirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda til o'rganish jarayoni nafaqat bilim olish, balki psixologik, kognitiv va kommunikativ rivojlanish an chambarchas bog'liq bo'lib, bu jarayonni to'g'ri tashkil etish o'qituvchidan chuqur metodik tayyorgarlikni talab etadi. Shu bois ona tilini o'qitish metodikasi nafaqat an'anaviy yondashuvlar, balki zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar va axborot-kommunikatsiya vositalari bilan uyg'unlashgan holda olib borilishi zarur.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim bosqichida til o'rgatish jarayoni o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos holda tashkil etilganda samaradorlik yuqori bo'ladi. Masalan, L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bola bilimni ijtimoiy muhit orqali egallaydi va o'qituvchi bu jarayonda yo'naltiruvchi rol o'ynaydi¹⁹. Shu jihatdan qaraganda, ona tili darslarida hamkorlikka asoslangan o'qitish, dialogik yondashuv va interaktiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar esa aynan shu jarayonni faollashtiradi, o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi²⁰.

Bugungi kunda ona tilini o'qitish metodikasi faqat grammatik qoidalarni o'rgatish bilan cheklanib qolmay, balki kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan. Ya'ni o'quvchi til vositasida fikrini erkin ifoda eta olishi, matnni tushunishi, tahlil qilishi va mustaqil xulosa chiqara olishi lozim. Shu sababli dars jarayonida matn bilan ishlash, ijodiy yozma ishlar, suhbatlar, muammoli vaziyatlar yaratish kabi metodlar keng qo'llanilmoqda. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar, xususan, multimedia vositalari, elektron resurslar va interaktiv platformalar orqali ta'lim jarayonini yanada boyitish imkoniyati mavjud²¹.

Ona tilini o'qitishda innovatsion yondashuvlarning qo'llanilishi o'quvchilarning qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni mustahkamlashda samarali natija beradi. Masalan, "aqliy hujum", "klaster", "insert" kabi metodlar

¹⁹ <https://lex.uz> (O'zbekiston Respublikasi ta'limga oid qonun va qarorlar bazasi)

²⁰ <https://ziyonet.uz> (metodik qo'llanmalar va o'quv materiallari)

²¹ <https://cyberleninka.ru> (ilmiy maqolalar bazasi)

o'quvchilarning faolligini oshirsa, didaktik o'yinlar ularning darsga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quv materiallari vizual va eshitish orqali yaxshiroq o'zlashtiriladi. Bu esa ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun muhim, chunki ular ko'proq obrazli va ko'rgazmali fikrlashga moyil bo'ladi²².

Shuni alohida ta'kidlash joizki, ona tilini o'qitish metodikasi doimiy ravishda rivojlanib borayotgan soha bo'lib, u zamon talablariga mos ravishda yangilanib turadi. Globallashuv sharoitida milliy tilni asrab-avaylash, uni chuqur o'rgatish va yosh avlod ongiga singdirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitish jarayoniga ilmiy asoslangan yondashuvni joriy etish, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM: Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitish metodikasi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u lingvistik, psixologik hamda pedagogik asoslarning o'zaro uyg'unlashuvi natijasida samarali tashkil etiladi. Ushbu jarayonning ilmiy mohiyati shundaki, o'quvchilarga til tizimi faqat nazariy bilim sifatida emas, balki amaliy nutq faoliyati vositasi sifatida o'rgatiladi. Ya'ni til birliklari – tovush, so'z, gap va matn – o'zaro bog'liq holda, kommunikativ yondashuv asosida o'zlashtiriladi. Bu esa o'quvchilarda lingvistik kompetensiya bilan bir qatorda kommunikativ kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi.

Ona tilini o'qitish metodikasining nazariy asoslari tilshunoslik fanining yutuqlari bilan chambarchas bog'liqdir. Til tizimining fonetika, leksikologiya, grammatika kabi bo'limlari boshlang'ich sinflarda soddalashtirilgan va o'quvchilarning yosh xususiyatlariga moslashtirilgan holda o'rgatiladi. Bunda asosiy e'tibor o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga qaratiladi. Ilmiy tadqiqotlarda ta'kidlanganidek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida tilni o'zlashtirish jarayoni bevosita ularning tafakkuri bilan bog'liq bo'lib, til orqali fikrlash rivojlanadi. Shu sababli ona tili darslarida faqat qoidalarni yodlash emas, balki ularni amaliy qo'llash muhim hisoblanadi.

Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'proq obrazli tafakkurga ega bo'lib, ular uchun ko'rgazmalilik, qiziqarli topshiriqlar va o'yin elementlari muhim ahamiyat kasb etadi. L.S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, bola mustaqil bajara olmaydigan vazifalarni kattalar yoki tengdoshlari yordamida bajarish orqali rivojlanadi. Shu jihatdan ona tili darslarida hamkorlikka asoslangan o'qitish, juftlik va guruh ishlari samarali hisoblanadi. Bu usullar o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi, fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'limda savod o'rgatish jarayoni ona tili o'qitish metodikasining markaziy masalalaridan biridir. Savod o'rgatish o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishni o'z ichiga oladi va bu jarayon bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Dastlab tovush va harflar

²² Ona tili o'qitish metodikasi bo'yicha darslik va qo'llanmalar

o'rgatiladi, so'ngra bo'g'in, so'z va gap darajasida mashqlar bajariladi. Bu jarayonda fonematik eshituvni rivojlantirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, yozuv malakasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, o'qish texnikasini shakllantirish bilan birga o'qilgan matnni tushunish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish ham zarur hisoblanadi. Chunki o'qish jarayoni faqat mexanik harakat emas, balki tafakkur faoliyati bilan bog'liq murakkab jarayondir.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ona tili darslarini tashkil etishda muhim o'rin tutadi. An'anaviy o'qitish usullaridan farqli ravishda, zamonaviy texnologiyalar o'quvchini markazga qo'yadi va uning faolligini oshirishga qaratiladi. Interaktiv metodlar, xususan, "aqliy hujum", "klaster", "insert" kabi usullar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar yordamida o'quvchilar yangi bilimlarni o'zlari kashfetadi, tahlil qiladi va umumlashtiradi. Bu esa bilimlarning mustahkam o'zlashtirilishiga olib keladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining qo'llanilishi esa ta'lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Multimedia vositalari, elektron darsliklar, interaktiv taqdimotlar orqali o'quv materiallari yanada tushunarli va qiziqarli tarzda yetkaziladi. Masalan, matni audio shaklda eshitish, video orqali ko'rish yoki interaktiv mashqlarni bajarish o'quvchilarning bir nechta sezgi organlari orqali bilim olishini ta'minlaydi. Bu esa bilimlarni uzoq muddat xotirada saqlashga yordam beradi. Shuningdek, AKT vositalari individual ta'limni tashkil etish imkonini ham yaratadi, ya'ni har bir o'quvchi o'z qobiliyati va tezligiga mos ravishda bilim olishi mumkin²³.

Ona tili darslarida o'yin texnologiyalaridan foydalanish ham muhim metodik ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladi va ularning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'yin jarayonida o'quvchilar erkin fikrlaydi, faol ishtirok etadi va bilimlarni sezmaganda holda egallaydi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, so'z boyligini oshirish, grammatik tushunchalarni o'rgatish va nutqni rivojlantirishda o'yin elementlari juda samarali hisoblanadi.

Ona tilini o'qitishda baholash tizimi ham muhim o'rin tutadi. Zamonaviy ta'lim tizimida baholash faqat bilimni aniqlash vositasi emas, balki o'quvchini rivojlantirish omili sifatida qaraladi. Formativ (jarayon davomida) va summativ (yakuniy) baholash turlari qo'llaniladi. Formativ baholash orqali o'quvchining bilim darajasi muntazam nazorat qilinadi va zarur hollarda tuzatishlar kiritiladi. Bu esa ta'lim jarayonining uzluksizligini va samaradorligini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, ona tilini o'qitish metodikasida differensial yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o'quvchining individual xususiyatlari, qobiliyati va bilim darajasi inobatga olinishi zarur. Kuchli o'quvchilar uchun murakkabroq topshiriqlar, qiyinchilikka duch kelayotgan o'quvchilar uchun esa qo'shimcha yordam ko'rsatish orqali ta'lim jarayoni

²³ Vygotskiy L.S. – "Thinking and Speech"

samarali tashkil etiladi. Bu esa har bir o'quvchining o'z imkoniyatlari darajasida rivojlanishiga imkon yaratadi.

Umuman olganda, boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitish metodikasi uzluksiz rivojlanib borayotgan ilmiy-amaliy soha bo'lib, u zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan boyitilib borilmoqda. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ilg'or tajribalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etish orqali ona tili darslarining samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarning savodxonligini, nutqiy va fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitish metodikasi o'quvchilarning nafaqat savodxonligini shakllantirish, balki ularning tafakkuri, nutqi va shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Ushbu jarayonning ilmiy asosda tashkil etilishi, til birliklarini izchil va tizimli o'rgatish hamda ularni amaliy nutq faoliyatiga tatbiq etish orqali o'quvchilarda mustahkam bilim va ko'nikmalar hosil qilinadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf bosqichi keyingi ta'lim jarayonining poydevori bo'lib xizmat qilishi sababli, bu davrda ona tilini o'qitishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy o'qitish metodlari bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va didaktik o'yinlar o'quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bu esa o'z navbatida, bilimlarning chuqur va barqaror o'zlashtirilishiga olib keladi.

Shuningdek, ona tilini o'qitishda individual va differensial yondashuvni qo'llash har bir o'quvchining imkoniyatlarini to'liq namoyon etishga xizmat qiladi. O'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim jarayoni ularning qiziqishini oshiradi, o'qishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytiradi va natijadorlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, baholashning zamonaviy shakllaridan foydalanish o'quvchilarning bilim darajasini muntazam nazorat qilish va rivojlantirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish va ilg'or tajribalarni amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Bu esa barkamol, savodli, mustaqil fikrlay oladigan va o'z fikrini ravon ifoda eta oladigan shaxsni tarbiyalashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://lex.uz> (O'zbekiston Respublikasi ta'limga oid qonun va qarorlar bazasi)
2. <https://ziyonet.uz> (metodik qo'llanmalar va o'quv materiallari)
3. <https://cyberleninka.ru> (ilmiy maqolalar bazasi)
4. Ona tili o'qitish metodikasi bo'yicha darslik
5. Vygotskiy L.S. – "Thinking and Speech"